

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Румяна Божинова,

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторантска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Автор: Фани Карагуни

Тема: „Удовлетвореност от живота и училищна адаптация при деца със специални образователни потребности и такива с типично развитие живеещи в институции“

Научен ръководител: Доц. д-р Биляна Йорданова

Актуалност на темата

Пълноценното развитие на децата е проблем, който неизменно е във фокуса на изследователите в областта на педагогическата и възрастовата психология. Концептуално и емпирично е доказано, че това развитие е тясно свързано със средата, в която детето живее и под влияние на която се формира. Изключително важно е отношението, което околните му показват, преживяванията, които те провокират у него.

От тази гледна точка предложения от Фани Карагуни дисертационен труд се отличава с подчертана научна и приложна значимост. Тя центрира изследователския си интерес върху децата със специални потребности, чиито живот протича в институции и по-конкретно върху процеса на адаптацията към конкретната среда и преживяваната удовлетвореност. На практика това е въпрос за пълноценното изграждане на личността на детето, независимо от неговите особености. Разкриването на специфични закономерности в протичането на двата процеса (адаптация и удовлетвореност) във възрастов план и в плана на продължително пребиваване в институция представлява сериозен научен интерес. В същото време подобно изследване, може да формира по-ясна представа за работата и условията на живот на децата в институциите в Гърция и във всички страни, в които те

съществуват т.е то е от изключителна важност за социалната практика, за нейното подобряване.

Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията е разработена в рамките на 211 страници. Тя съдържа три глави, увод, заключение, литература и приложения. Илюстративният материал включва 46 таблици, 23 фигури, 2 диаграми и 3 приложения. Цитирани са 143 източника, всички са на английски език. Структурата на труда и следваното изложение е в съответствие с емпиричния характер на дисертационното изследване и предполага пълноценно отразяване на изследователския процес от неговия замисъл (идея) до постигнатите резултати.

Първа глава на дисертацията следват стратегия на изложение, насочено към въвеждане на изходните за изследването променли, проследяване на тяхното третиране в предходни периоди и в насящия етап. Специално място е отделено на тяхното изучаване по отношение на децата и конкретно на дацата със специални потребности.

Психологичните феномени, върху които е центрирано вниманието на главата са удовлетвореността от живота и адаптацията към училището. Определен акцент в обзорната част е поставен върху изследвания, визиращи адаптацията и удовлетвореността на децата със специфични образователни потребности и адаптацията и удовлетвореността на децата, чиито живот преминава в институции. В известна степен материалът е утежнен с прилаганите скали за изучаване на представяните променливи. Желателно е те да са в приложение.

Докторантката убедително очертава проблемите, които са дискуссионни или не достатъчно проучени в проследяваните области. По този начин тя обосновава актуалността на избраната тема и извежда теоретичните предпоставки на дисертационното изследване.

Като цяло, докторантката показва подчертано широка осведоменост върху базовите и съвременните виждания и изследвания по дискутираните проблеми. Успява достатъчно целенасочено да изгради настоящата обзорна част и да създаде база за поставяне на дисертационното изследване.

Втора глава на дисертацията отразява постановката и дизайна на емпиричното изследване. Тя е ясно и добре структурирана, а също добре представена в съдържателен план. Съгласно направената в началото на главата обосновка, изследването се основава на психологичните проблеми, които поражда едновременното действие на два неблагоприятни за функционирането на детето фактора – институцинизацията и специалните образователни потребности. Съответно, изследването е насочено към изучаване на 1) възприятието на детето със специални потребности за неговия живот (удовлетвореността от живота) и 2) адаптацията на това дете към училището. Целта, задачите и хипотезите на изследването са коректно формулирани и подходящо илюстрирани.

Моделът на изследване е обогатен с включването на времевата продължителност на живот на детето със специални потребности в институцията, а също с индивидуалните особености възраст и пол. От особено значение за ефективността на изследването е въвеждането на контролна група от деца, които живеят в институции, но нямат специални потребности.

Съществена предпоставка за качеството на проведеното от докторантката изследване е целесъобразният подбор на извадката и методите на изследване, също представени в трета глава. Извадката, като цяло се състои от 248 ученици, добре балансирана като експериментална и контролна група - 148 към 100 ученика. В синхрон със задачите на изследването са формирани групи по възраст, пол и продължителност на пребиваване в институцията.

Подходящо са подбрани, включените в изследването методи. Приложени са утвърдени въпросници: Скала за удовлетвореност от живота на Huebner (1944) (MSLSS), Скала за психологично усещане за членство в училище (PSSM) на Goodenow. Факторът за училищна адаптация е оценен с помощта на две променливи – представяне в училище и принадлежност към училището по Birman и Ryerson Espino (2007). Приложен е също подготвен за изследването въпросник, визиращ данни за ученика, свързани с конкретното изследване.

Приложената процедура на изследването е добре планирана и подходящо проведена, с оглед гарантиране достоверността на получените резултати. Изследването е реализирано в избрани за целта институции, контактът с децата е съобразен с тяхната възраст и

особености, присъствието на докторанта като изследовател е придружено от социален работник и психолог.

В **трета глава** докторантката излага резултатите от изследването. Те са изведени на базата на честотен анализ, еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA), T тест за независими извадки. Изложението в тази част е добре структурирано. Ясно, подробно и коректно са представени статистически доказаните закономерности по отношение на изучаваните явления и съответно подходящо таблично илюстрирани. Следваната логика при представяне на резултатите, дава възможност в рамките на тринадесет параграфа да се представи проверката на издигнатите хипотези към всяка от поставените задачи. Но изведените по статистически път тенденции не са съпроводени със съответна интерпретация. Положителен момент е сравнението, което докторантката прави между резултатите от дисертационното изследване и резултатите от други проучвания в конкретната област. Не са потърсени обаче възможни обяснения за наличното разминаване между тях.

Дисертацията завършва със **заключение**, което синтезирано представя разкритите от изследването закономерности по отношение на влиянието на специалните образователни потребности върху удовлетвореността от живота и училищната адаптацията на децата във връзка с продължителността на пребиваване в институцията, а също във връзка с възрастта и пола на децата. Правомерно е отбелязана необходимостта от продължаване на изследването върху деца от други институции в Гърция. Получаването на достатъчно убедителни резултати е от съществено значение за всички страни, в които има деца отглеждани в институции.

Смятам, че в бъдеще при репликирането на конкретното изследване е желателно да бъдат включени и групи на деца живеещи в семейна среда със специални образователни потребности и деца, които нямат подобни потребности. Това ще даде възможност по-точно да се прецени дали животът в институциите се отразява негативно върху удовлетвореността на децата и какво е влиянието на специалните образователни потребности. Изключително важно е също, да се проучи връзката между адаптацията на децата и удовлетвореността от живота в институцията. Едновременно с това смятам, че е целесъобразно да се потърси начин за стимулиране свободата на отговор на децата т.е. да се избегне евентуалния

стремеж на децата да дават желателен за институцията отговор на въпросите от прилаганите скали.

Специално искам да отбележа, че направените от мен бележки по хода на рецензирания труд не поставят под съмнение неговите качества. Фани Карагуни представя пълноценно изградена дисертационна разработка. Тя свидетелства за добра осведоменост по дискутираните проблеми, за умение за планиране и провеждане на изследване върху ученици в специфични условия, за умение за систематизиране и излагане по подходящ начин на емпирични резултати. Добрият академичен стил и език на изложението също допълват положителното впечатление от докторантската работа.

Научните приноси на рецензираната дисертацията могат да бъдат открити в няколко основни насоки:

- Формулиран и осъществен е модел на изследване, визиращ влиянието на реалните условия на живот в институциите върху адаптацията и удовлетвореността на децата със специални образователни потребности;
- Установено е, че индивидуалните особености възраст и пол не оказват съществено влияние върху адаптацията и удовлетвореността на децата от условията на живот в институциите, независимо дали те са със специални образователни потребности или са с типично развитие. Противоречието на конкретните резултати с други изследвания в областта предполага репликиране на изследването върху друга, по-голяма извадка от деца.
- Констатирано е, че продължителността на живот в институциите, независимо от наличието или не на специални образователни потребности, като цяло не оказва съществено влияние върху адаптацията и удовлетвореността на децата. Постигането на по-голяма убедителност на изведените от настоящото изследване тенденции предполага реализиране на ново изследване с по-големи групи деца, отличаващи се по продължителност на времето на живот в институциите, във всяка от включените възрастови групи.
- В приложно отношение дисертационният труд допринася за по-сериозното насочване на вниманието на специалистите върху основни психологични аспекти, свързани с живота на децата със специални образователни потребности

в институции, а именно тяхната адаптация и преживявана удовлетвореност.

*

Фани Карагуни прилага три самостоятелни **публикации на английски език**, свързани с работата ѝ върху дисертационното проучване.

Приложеният от Фани Карагуни **реферат** отразява достатъчно пълно и точно дисертационния труд и отговаря на съответните изисквания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложеният от **Фани Карагуни** дисертационен труд на тема: **„Удовлетвореност от живота и училищна адаптация при деца със специални образователни потребности и такива с типично развитие живеещи в институции“** доказва, много добрата ѝ теоретична и методологична подготовка, както и способността ѝ да поставя и провежда сериозни емпирични изследвания. Специално трябва да се подчертае ориентацията ѝ към значими и актуални от приложна гледна точка проблеми в областта на педагогическата и възрастовата психология.

Дисертационният труд напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и правилника за прилагането му. Посоченото по-горе ми дава основание с убеденост да гласувам за присъждането на **Фани Карагуни** образователната и научна степен «Доктор» по направление «Психология».

15. 06. 2024 г.

Проф. д-р Румяна Божинова

REVIEW

By Prof. Romyana Bozhinova, Ph.D.

IINCH – BAS

On a dissertation work for awarding the educational and scientific degree "doctor", in the field of higher education 3. Social, Economic and Legal sciences, professional direction 3.2. Psychology, doctoral program "Pedagogical and Developmental Psychology"

Author: Fani Karagkouni

Topic: "Life satisfaction and school adaptation in children with special educational needs and those with typical development living in institutions "

Research supervisor: Assoc. Prof. Bilyana Yordanova, Ph.D.

Relevance of the topic

The full development of children is a problem that is invariably in the focus of researchers in the field of pedagogical and age psychology. Conceptually and empirically, it has been proven that this development is closely related to the environment in which the child lives and under the influence of which it is formed. Extremely important is the attitude that others show him, the experiences they provoke in him.

From this point of view, the dissertation work proposed by Fani Karagkuni is distinguished by a marked scientific and applied significance. She focuses her research interest on children with special needs whose lives take place in institutions and more specifically on the process of adaptation to the specific environment and the satisfaction experienced. In practice, this is a question of the full development of the child's personality, regardless of his peculiarities. The discovery of specific regularities in the course of the two processes (adaptation and satisfaction) in terms of age and in terms of long-term residence in an institution is of serious scientific interest. At the same time, such research can form a clearer picture of the work and living conditions of

children in institutions in Greece and in all countries where they exist, i.e. it is of extreme importance for social practice, for its improvement.

Characterization and evaluation of the dissertation work

The dissertation is developed within 211 pages. It contains three chapters, introduction, conclusion, references and appendices. Illustrative material includes 46 tables, 23 figures, 2 diagrams and 3 appendices. 143 sources are cited, all in English. The structure of the work and the following exposition is in accordance with the empirical nature of the dissertation research and implies a full reflection of the research process from its conception (idea) to the achieved results.

The **first chapter** of the dissertation follows a presentation strategy aimed at introducing the initial variables for the study, tracking their treatment in previous periods and in the current stage. A special place is devoted to their study in relation to children and specifically to Dacians with special needs.

The psychological phenomena that the chapter focuses on are life satisfaction and adaptation to school. A certain emphasis in the review part is placed on researches regarding the adaptation and satisfaction of children with specific educational needs and the adaptation and satisfaction of children whose lives are spent in institutions. To some extent, the material is weighted with the scales applied to study the variables presented. It is desirable that they are in application.

The doctoral student convincingly outlines the issues that are debatable or not sufficiently studied in the tracked areas. In this way, it substantiates the relevance of the chosen topic and derives the theoretical premises of the dissertation research.

Overall, the PhD student shows a markedly broad awareness of basic and contemporary views and research on the issues discussed. Succeeds in building the present overview part in a sufficiently purposeful way and creating a basis for placing the dissertation research.

The **second chapter** of the dissertation reflects the setting and design of the empirical study. It is clearly and well structured and also well presented in terms of content. According to the justification made at the beginning of the chapter, the study is based on the psychological problems that arise from the simultaneous action of two factors unfavorable to the functioning of the child - institutionalization and special educational needs. Accordingly, the research is aimed at studying 1) the perception of the child with special needs about his life (life satisfaction) and 2) the

adaptation of this child to school. The purpose, tasks and hypotheses of the research are correctly formulated and appropriately illustrated.

The research model is enriched with the inclusion of the duration of life of the child with special needs in the institution, as well as with the individual characteristics of age and gender. Of particular importance for the effectiveness of the research is the introduction of a control group of children who live in institutions but do not have special needs.

An essential prerequisite for the quality of the research conducted by the doctoral student is the appropriate selection of the sample and research methods, also presented in the third chapter. The sample, as a whole, consists of 248 students, well balanced as an experimental and control group - 148 to 100 students. In sync with the tasks of the research, groups were formed by age, gender and length of stay in the institution.

The methods included in the study were appropriately selected. Validated questionnaires were applied: Huebner's (1944) Life Satisfaction Scale (MSLSS), Goodenow's Psychological Sense of School Membership Scale (PSSM). The school adjustment factor was assessed using two variables - school performance and school belonging according to Birman and Ryerson Espino (2007). Also attached is a questionnaire prepared for the study, looking at student data related to the specific study.

The applied research procedure is well planned and appropriately conducted, with a view to guaranteeing the reliability of the obtained results. The research was carried out in institutions selected for the purpose, the contact with the children was tailored to their age and characteristics, the presence of the doctoral student as a researcher was accompanied by a social worker and a psychologist.

In the **third chapter**, the doctoral student presents the results of the research. They were derived based on frequency analysis, one-way analysis of variance (ANOVA), independent samples T test. The exposition in this part is well structured. The statistically proven regularities in relation to the studied phenomena are presented clearly, in detail and correctly, and accordingly appropriately illustrated in tables. The following logic in presenting the results makes it possible to present the verification of the raised hypotheses for each of the set tasks within thirteen paragraphs. But the statistically derived trends are not accompanied by a corresponding interpretation. A positive point is the comparison that the doctoral student makes between the

results of the dissertation research and the results of other studies in the specific field. However, possible explanations for the discrepancy between them have not been sought.

The dissertation ends with a **conclusion** that synthesizes the patterns revealed by the research regarding the impact of special educational needs on children's satisfaction with life and school adaptation in relation to the length of stay in the institution, as well as in relation to the age and gender of the children. The need to continue the research on children from other institutions in Greece is rightly noted. Obtaining sufficiently conclusive results is essential for all countries with institutionalized children.

I think that in the future, when replicating the specific research, it is desirable to include groups of children living in a family environment with special educational needs and children who do not have similar needs. This will enable a more accurate assessment of whether institutional life has a negative impact on children's satisfaction and what the impact of special educational needs is. It is also extremely important to study the relationship between children's adaptation and satisfaction with life in the institution. At the same time, I think it is appropriate to look for a way to stimulate children's freedom of response, i.e. to avoid the possible aspiration of the children to give an answer desirable for the institution to the questions from the applied scales.

I especially want to point out that the notes I made during the course of the peer-reviewed work do not cast doubt on its qualities. Fani Karagkuni presents a fully developed dissertation development. It testifies to a good awareness of the discussed problems, to the ability to plan and conduct research on students in specific conditions, to the ability to systematize and present empirical results in an appropriate way. The good academic style and language of the presentation also add to the positive impression of the doctoral work.

The scientific contributions of the peer-reviewed dissertation can be found in several main directions:

- A research model was formulated and implemented, looking at the influence of real living conditions in institutions on the adaptation and satisfaction of children with special educational needs;

- It has been established that the individual characteristics of age and gender do not have a significant impact on the adaptation and satisfaction of the children with the living conditions in the institutions, regardless of whether they have special educational needs or are of typical

development. The contradiction of the specific results with other studies in the field suggests replication of the study on another, larger sample of children.

- It has been established that the duration of life in the institutions, regardless of the presence or not of special educational needs, in general does not have a significant impact on the adaptation and satisfaction of the children. Achieving greater persuasiveness of the trends derived from the present study implies the realization of a new study with larger groups of children, distinguished by the length of time they have lived in institutions, in each of the included age groups.

- In an applied sense, the dissertation work contributes to the more serious focus of specialists' attention on basic psychological aspects related to the lives of children with special educational needs in institutions, namely their adaptation and perceived satisfaction.

*

Fani Karagkouni is applying for three independent **publications** in English related to her dissertation research work.

The **abstract** submitted by Fani Karagkouni sufficiently fully and accurately reflects the dissertation work and meets the relevant requirements.

CONCLUSION

The dissertation work proposed by **Fani Karagkouni** on the topic: "Life satisfaction and school adaptation in children with special educational needs and those with typical development living in institutions" proves her very good theoretical and methodological preparation, as well as her ability to set and conduct serious empirical studies. Special emphasis should be placed on her orientation towards significant and topical problems in the field of pedagogical and age psychology.

The dissertation fully complies with the requirements of the ŽRASRB and the regulations for its implementation. The above gives me reason to vote with conviction for awarding **Fani Karagkuni** the educational and scientific degree "Doctor" in the field of "Psychology".

15. 06. 2024.

Prof. Romyana Bozhinova Ph.D.